

पूर्वाधार व्यवस्थापन ऐन, २०७५

स्वीकृत मिति : २०७५।३।२२

प्रमाणिकरण मिति : २०७५।३।२६

प्रकाशन मिति : २०७५।४।१

खण्ड : १

संख्या : ११

भाग : १

प्रस्तावना :

नगरपालिका को क्षेत्र भित्र पूर्वाधार संरचनाको निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरी स्थानीय जनतालाई पूर्वाधार सेवा उपलब्ध गराउनको लागि आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले नेपालको संविधानको धारा ५७ को उपधारा (४) को अनुसूची -८ को क्र.सं.७ र ११ एवम् स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११.८ र प. मा व्यवस्थित काम, कर्तव्य र अधिकारको प्रयोजनका लागि सिद्धिचरण नगरपालिकाको नगर सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद १

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम सिद्धिचरण नगरपालिका ओखलढुङ्गाको “पूर्वाधार व्यवस्थापन ऐन, २०७५” रहेको छ ।

(२) यो ऐन सिद्धिचरण नगरपालिकाको नगर सभाबाट स्वीकृत भई स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन भएको मितिदेखि लागू हुनेछ ।

२. **परिभाषा :** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा-

- (क) “प्रमुख” भन्नाले सिद्धिचरण नगरपालिकाको नगरप्रमुख सम्भन्नुपर्छ ।
- (ख) “उप-प्रमुख” भन्नाले सिद्धिचरण नगरपालिकाको नगरउप-प्रमुख सम्भन्नुपर्छ ।
- (ग) “नगरपालिका” भन्नाले सिद्धिचरण नगरपालिका सम्भन्नु पर्छ ।
- (घ) “कार्यपालिका” भन्नाले सिद्धिचरण नगरपालिकाको कार्यपालिका सम्भन्नुपर्छ ।
- (ङ) “नगर सभा” भन्नाले संविधानको धारा २२२ को उपधारा (१) बमोजिमको नगर सभा सम्भन्नु पर्छ ।
- (च) “पूर्वाधार” भन्नाले यस ऐनको अनुसूची-१ मा उल्लेख भए बमोजिमका विषयसँग सम्बन्धित भौतिक पूर्वाधारलाई सम्भन्नुपर्छ ।
- (छ) “जलस्रोत” भन्नाले नगरपालिका क्षेत्र भित्रको भू-सतह वा भूमिगत वा अन्य जुनसुकै अवस्थामा रहेको पानी सम्भन्नुपर्छ ।
- (ज) “तोकिएको वा तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन बमोजिम बनेको नियमावलीमा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्भन्नुपर्छ ।
- (झ) “उपभोक्ता संस्था” भन्नाले पूर्वाधार सेवाबाट लाभ प्राप्त गर्ने समूह वा सामुदायिक संस्थालाई सम्भन्नुपर्छ ।
- (ञ) “अमानत” भन्नाले ठेक्कामा नलगाई स्थानीय सरकार आफैले सिधै सम्पन्न गर्ने निर्माण कार्य वा सेवा सम्बन्धी कार्य सम्भन्नु पर्छ ।

परिच्छेद २

स्थानीय सडकहरूको वर्गीकरण:

३. **स्थानीय सडकहरूको वर्गीकरण:** (१) नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सडक विस्तार गरी यातायात सुविधा उपलब्ध गराउनका लागि आवश्यकता अनुसार सडकहरूको वर्गीकरण र बृहत्तर सडक सञ्जाल गुरुयोजना तयार गर्नेछ ।

(२) नगरपालिका स्तरमा मुख्यतः निम्न अनुसारका सडकहरु रहनेछन् :

- (क) **नगरपालिका सडक:** नगरपालिकाको वडाको कार्यालय र महत्वपूर्ण स्थानमा रहेको सडक नगरपालिका सडकको रूपमा वर्गीकरण गरिनेछ । यस्ता सडकको चौडाई न्यूनतम ८ मिटर हुनु पर्नेछ । यस्ता सडकको वर्गीकरण तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (ख) **बस्ती सडक:** नगरपालिकाको वस्तीहरुमा यातायातको पहुँचका लागि बनाईएका सडकहरुलाई ग्रामीण सडकको रूपमा वर्गीकरण गरिनेछ । यस्ता सडकहरु न्यूनतम ६ मिटर चौडाई हुनेछ । यस्ता सडकको वर्गीकरण तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (ग) **कृषि सडक:** नगरपालिका भित्रका मुख्य मुख्य कृषि उत्पादन क्षेत्र र बजारलाई जोड्ने सडकहरु यस अन्तरगत पर्दछन् । यस्ता सडकहरुको न्यूनतम चौडाई ६ मिटर हुनु पर्दछ । यस्ता सडकको वर्गीकरण तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (घ) **घोडेटो मुल बाटो:** मानिस र पशु चौपाया मात्र हिड्न एकभन्दा बढी गाउँ वस्ती जोडने बाटोलाई घोडेटो मूलबाटोको रूपमा वर्गीकरण गरिने छ । यसको न्यूनतम चौडाई दुई मिटरको हुनेछ ।
- (ङ) **गोरेटो बाटो:** मानिस र चौपाया हिड्ने, वस्तीबाट घोडेटो, मुलबाटो वा वस्ती सडक सम्म जोडिने अधिकतम दुई किलोमिटर लम्बाईका सडकलाई गोरेटो बाटो भनिन्छ । यसको चौडाई न्यूनतम एक मिटरको हुनेछ ।
- (३) प्रत्येक स्थानीय सडकको घुम्ती तथा मोडहरुमा ठूला सवारीहरुको आवागमन समेत मध्येनजर गरी निर्धारित चौडाई भन्दा पचास प्रतिशत बढी हुने गरी मोड निर्माण गरिनु पर्दछ ।

४. **मापदण्ड निर्धारण गर्ने:** (१) नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र निर्माण हुने सडकहरुमा यातायात सुविधा सञ्चालनको मापदण्ड तोक्नेछ ।

(२) नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र भएका सडकले बहन गर्न सक्ने वजन र आकारको हद तोक्यो त्यस्ता सडकमा त्यसरी तोकिएको हदभन्दा बढीको सवारी चलाउन नपाउने गरी निषेध गर्नेछ ।

५. **स्वकृति नलिई संरचना निर्माण गर्न नपाइने:** (१) यस ऐनको दफा (३) बमोजिमका सडक र सडकका अधिकार क्षेत्र भित्र कसैले नगरपालिकाको स्वीकृति बिना कुनै प्रकारका संरचना निर्माण गर्न वा व्यवसाय सञ्चालन गरेमा यस ऐन बमोजिम त्यस्ता संरचना भत्काउने अधिकार नगरपालिकालाई हुनेछ ।

(२) कसैलाई कुनै कामको निमित्त सार्वजनिक सडक वा सडक सीमा खन्नु भत्काउनु परेमा सो भत्काउनु पर्ने कारण सहित नगरपालिकाको कार्यालयमा निवेदन दिनु पर्दछ । यसरी प्राप्त निवेदन बमोजिम खन्नु भत्काउनु पर्ने नपर्ने जाँच गरी खन्दा भत्काउँदा लाग्ने अनुमानित रकम सम्बन्धित सरोकारवालाबाट धरौटी लिएर मात्र नगरपालिकाले स्वीकृत प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(३) पहिले देखि चली आएको कुनै सडकको विस्तार गर्नु परेमा उक्त सडकको दायाँ बायाँ थप जग्गा लिनु परेमा प्रभावित घर पुर्ण रूपमा विस्थापित हुने साथै प्रभावितको स्वामित्व र परिवारको समेत स्वामित्वमा जग्गा नरहेको खण्डमा क्षतिपूर्ति सम्बन्धित जग्गाधनीलाई दिएर मात्र सडक वा पूर्वाधार बनाउनु पर्नेछ ।

६. **सडकको आवागमनमा बाधा पुऱ्याउन नहुने:** (१) कसैले सार्वजनिक सडकमा कुनै माल वस्तु छोडेको, राखेको वा फालेको कारणबाट त्यस्तो सडकको आवागमनलाई कुनै किसिमले बाधा पुऱ्याएको भए त्यस्तो माल वस्तु हटाउनको निमित्त सरोकारवाला व्यक्तिको नाममा नगरपालिकाले आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जारी भएको आदेशको अवधिभित्र नहटाएको वा धनी पत्ता नलागेको माल वस्तुलाई सडकको छेउमा राख्न वा आफ्ना कब्जामा राख्ने गरी अन्यत्र लैजान समेत सक्नेछ ।

परिच्छेद ३
जलस्रोतहरुको संरक्षण र उपयोग

७. जलस्रोतको उपयोग: (१) नगरपालिका स्थित जलस्रोतको, उपयोग, संरक्षण, सम्बर्द्धन र व्यवस्थापन लगायतका कार्यको लागि देहाय बमोजिमको एक जलस्रोत समिति रहने छ ।

(क) नगर प्रमुख	- संयोजक
(ख) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	- सदस्य
(ग) वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन समिति संयोजक	- सदस्य
(घ) सम्बन्धित वडाका अध्यक्ष	- सदस्य
(ङ) अधिकृत प्रतिनिधि जिल्ला प्रशासन कार्यालय	- सदस्य
(च) नगरपालिका स्थित खानेपानी, सिंचाई, वन शाखा हेर्ने प्रमुख	- सदस्य
(छ) खानेपानी उपभोक्ता महासंघका नगर अध्यक्ष वा प्रतिनिधि	- सदस्य
(ज) वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन शाखा हेर्ने प्रमुख	- सदस्य सचिव

(२) नगरपालिका भित्र रहेका भूमिगत वा सतही जलस्रोतको अनाधिकृत प्रयोगलाई निषेध गरी सो को संरक्षण गर्ने दायित्व नगरपालिकाको हुनेछ ।

(३) जलस्रोतको उपयोग गर्दा देहाय बमोजिमका उपयोगका लागि प्राथमिकता दिईने छ ।

- (क) पिउने पानी,
- (ख) सिंचाई,
- (ग) पानी घट्ट, औद्योगिक वा निर्माण प्रयोजन,
- (घ) जलविद्युत,
- (ङ) जल पर्यटन (जलक्रिडा)

(४) नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका पानीको मुहान वा स्रोतको समुचित विकास गर्ने अधिकार नगरपालिकालाई हुनेछ । मुहान सम्बन्धी विवादको निर्णय गर्ने अधिकार नगरपालिकामा निहित रहनेछ ।

८. अनुमति लिनु पर्ने: (१) यस ऐन बमोजिम अनुमति नलिई कसैले पनि व्यक्तिगत प्रयोजनको लागि बाहेक निम्नानुसार जलस्रोतको उपयोग गर्ने छैन ।

- (क) सार्वजनिक वा समूहगत रूपमा खानेपानी वा अन्य घरेलु प्रयोजनको लागि उपयोग गर्न,
- (ख) सामूहिक रूपमा जग्गाको सिंचाई गर्न,
- (ग) व्यवसायिक वा व्यापारिक प्रयोजनकोलागि प्रयोग गर्न,
- (घ) जलक्रिडा जस्ता मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न,
- (ङ) व्यवसायिक रूपमा माइक्रो हाईड्रो, पानी घट्ट सञ्चालन गर्न,
- (च) तोकिए बमोजिमको अन्य आवश्यक कार्य गर्न ।

(२) जलस्रोतको सामूहिक लाभ, व्यवसायिक प्रयोग वा उपदफा(१) मा उल्लेख गरिए बमोजिमका क्रियाकलाप गर्न नगरपालिकाको अनुमति लिनु पर्दछ ।

(३) सो सम्बन्धी प्रयोजनका लागि आवश्यक परेमा सामुदायिक उपभोगका लागि उपभोक्ता संस्था मार्फत र व्यवसायिक उपयोगका लागि दर्तावाला कम्पनीले नगरपालिका समक्ष सम्पूर्ण विवरण खुलाई निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) मा जेसुकै लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारको जलस्रोतको उपयोगको राष्ट्रिय प्राथमिकता आयोजना सञ्चालन गर्न यस ऐनले बाधा पुऱ्याउने छैन ।

९. खानेपानी, सिंचाई जस्ता जलस्रोतको सामुदायिक लाभ व्यवस्थापन: (१) नगरपालिका क्षेत्र भित्र खानेपानी, सिंचाई, पानी घट्ट, लघु जल विद्युत र ताल पोखरीको लागि जलस्रोत उपयोग गर्न परेमा सम्बन्धित क्षेत्रका उपभोक्ताहरु मिली जल उपभोक्ता समिति गठन गरेर नगरपालिकाबाट अनुमति लिएर मात्र निर्माण र सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

(२) यस ऐन तर्जुमा हुनुअघि नै संस्थागत रूपमा कुनै समूह वा संस्थाले उपयोग गरी आएको जलस्रोतलाई यो ऐन तर्जुमा भएको छ महिना भित्र नगरपालिकामा दर्ता गराउनु पर्दछ ।

१०. जल उपभोक्ता समितिको गठन: (१) दफा ११ को प्रयोजनको लागि गठन हुने उपभोक्ता समिति नौ देखि एघाह जना सदस्यहरु रहन सक्नेछन । उपभोक्ता समिति ३३ प्रतिशत महिला प्रतिनिधित्व हुनु पर्दछ र त्यस्तो समितिको अध्यक्ष, सचिव र कोषाध्यक्ष मध्ये कुनै एक पदमा महिला अनिवार्य हुनु पर्नेछ ।

(२) यसरी गठन गर्न चाहने समूहले देहायको विवरण सहित नगरपालिकाको जलस्रोत र वातावरण हेर्ने शाखा समक्ष निवेदन दिनु पर्दछ :

(क) उपभोक्ता समितिको विधान,

(ख) मुहान दर्ता भइसकेको भए, दर्ताको प्रमाण पत्र र नभएको भए स्रोतको विवरण,

(ग) सेवा क्षेत्र र लाभान्वित जनसंख्या,

(घ) परियोजना विकासका लागि आवश्यक बजेट र प्राप्त हुने स्रोत,

(ङ) परियोजनाबाट पर्न सक्ने सामाजिक, वातावरणीय प्रभाव ।

(च) मुहानको दायौंबायाँ तलमाथिको उपभोक्ताको मञ्जुरीनामा पेश गर्ने ।

(छ) सम्बन्धित वडाको सिफारिस ।

(ज) दुई वा दुई भन्दा बढि वडा नगरपालिकाको सिमानामा जोडिएको हकमा सिमाना जोडिएको वडा समेतको सिफारिस ।

(झ) कार्यसमितिको पदाधिकारीहरुको नागरिकताको प्रतिलिपि

(३) उपदफा (२) बमोजिम पेश भएको निवेदन उपर छलफल र जाँचबुझ गरी नगरपालिकाले उपभोक्ता संस्था दर्ता गर्नेछ ।

(४) उपभोक्ता समिति अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला संस्था हुनेछ । एक पटक छानिएको संस्थाको कार्य समितिको अवधि तिन वर्षको हुनेछ । सो समितिको म्याद सकिनु पन्ध्रदिन अगावै सो समितिको उपभोक्ताहरुको भेला गराई नयाँ कार्य समितिको चयन गर्नु पर्नेछ ।

(५) समितिको कार्य सञ्चालन प्रक्रिया प्रचलित ऐन र संस्थाको विधानमा तोकिए बमोजिम हुनेछ । यस समितिले वार्षिक रुपमा लेखा परीक्षण गराई तिर्नुपर्ने कर फछ्यौट गर्नुका साथै नगरपालिकाको आर्थिक ऐन र प्रदेश कानूनले तोके बमोजिमको जलस्रोत उपयोग कर तिर्नु पर्नेछ ।

(६) यसरी तोकिए बमोजिम विधि प्रक्रिया अवलम्बन नगरेमा नगरपालिकाले उपभोक्ता संस्थाको दर्ता रद्द समेत गर्न सक्नेछ ।

११. जलस्रोतको व्यवसायिक उपयोगका लागि अनुमति लिनुपर्ने: (१) औद्योगिक प्रयोजन, जल मनोरञ्जन, एक मेगावाट सम्मको जलविद्युत उत्पादन गर्नु परेमा देहायका विवरणहरु खुलाई नगरपालिकामा निवेदन दिनु पर्दछ ।

(क) परियोजनाको विवरण,

(ख) परियोजना रहने स्थानको नक्सा (मुख्य,मुख्य संरचनाहरु समेत देखिने),

(ग) पानीको स्रोत र उपयोग हुने पानीको परिमाण,

(घ) परियोजनाबाट लाभान्वित हुने उपभोक्ताहरुको संख्या र किसिम,

(ङ) परियोजना सम्पन्न गर्न लाग्ने अनुमानित कुल अवधि र लागत,

(च) परियोजना सञ्चालनमा पर्ने वातावरणीय जोखिमहरु (वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन),

(२) उपदफा (१) बमोजिम परेको आवेदनमा नगरपालिकाको वातावरण र जलस्रोत हेर्ने शाखाले आवश्यक जाँचबुझ गरी गराई दरखास्त परेको मितिले तीस दिनभित्र जलस्रोतको परिमाण, उपयोग अनुमतिको अवधि र वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरणका शर्तहरु तोकिए आवेदनकर्तालाई अनुमति प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(३) यो ऐन प्रारम्भ हुनुभन्दा अगावै जलस्रोतको उपयोग गरिरहेको प्रोपाईटर वा संस्थाले पनि तोकिएको विवरण सहित यो ऐन प्रारम्भ भएको मितिले तीन महिनाभित्र अनुमति पत्रको लागि आवेदन दिनु पर्नेछ ।

(४) अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले जलस्रोतको उपयोग वापत स्थानीय र प्रदेश सरकारलाई कानून बमोजिमको दस्तुर वा वार्षिक शुल्क बुझाउनु पर्नेछ ।

(५) अनुमति पत्र प्राप्त व्यक्तिले आफ्नो अनुमतिपत्र बिक्री गर्न वा अन्य कुनै प्रकारले कसैलाई हस्तान्तरण गर्नु परेमा नगरपालिकामा उपयोग अनुमति हस्तान्तरणको लागि आवेदन दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद ४

स्थानीय खानेपानी तथा सिंचाई व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

१२. **स्थानीय खानेपानी बोर्ड गठन गर्न सक्ने:** (१) नगरपालिका क्षेत्रमा खानेपानी सेवालार्इ नियमित, व्यवस्थित र सुलभ बनाई भरपर्दो सेवा प्रदान गर्न गराउन स्थानीय खानेपानी बोर्डको स्थापना गर्न सक्नेछ ।
- (२) नेपाल सरकार, सार्वजनिक संस्थान र स्थानीय उपभोक्ता संस्थाको लागत सहभागीतामा निर्माण भई सञ्चालनमा रहेका एकभन्दा बढी खानेपानी आयोजनाहरू मार्फत पाँचसय भन्दा बढी धाराहरूबाट खानेपानी सेवा प्रवाह गरिरहेको अवस्थामा स्थानीय खानेपानी बोर्ड बनाई सेवा प्रवाह गर्न सक्नेछन् ।
- (३) यस प्रयोजनको लागि एकभन्दा बढी उपभोक्ता संस्थाहरूले यस्तो बोर्ड गठनका लागि नगरपालिका समक्ष आवेदन गर्नुपर्ने छ । यसरी बोर्ड गठनको लागि देहायका विवरणहरू सहित पेश गर्नु पर्दछ ।
- (क) खानेपानी सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरिने भौगोलिक क्षेत्र,
- (ख) सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरिने भौगोलिक क्षेत्र ,
- (ग) उपभोक्ताको अनुमानित संख्या तथा सेवा मागको विवरण,
- (घ) सेवा सञ्चालन गर्नको लागि लाग्ने अनुमानित लागत,
- (ङ) सेवा सञ्चालन, व्यवस्थापन, सो को मर्मत सम्भार तथा सुधार वा सेवा विस्तारको लागि तयार गरिएको दीर्घकालीन योजना,
- (च) बोर्ड आफैले वा अन्य व्यक्ति र संस्था मार्फत सेवा सञ्चालन गराउने हो सो सम्बन्धी व्यहोरा,
- (ज) कुनै सरकारी निकायले सञ्चालन गरिरहेको सेवा प्रणालीलार्इ बोर्डमा हस्तान्तरण गरी सेवा सञ्चालन गर्ने भए त्यस्तो सेवा प्रणालिसँग आवद्ध सम्पत्ति तथा दायित्व,
- (झ) सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका प्रस्तावित मोडेल,
- (४) उपदफा(३) बमोजिम परेका निवेदन उपर जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो बोर्ड गठन गर्नु आवश्यक देखिएमा नगरपालिकाले माग बमोजिम बोर्ड गठन गर्न सक्नेछ ।
- (५) बोर्ड अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला स्वशासित संस्था हुनेछ । बोर्डले खानेपानी आयोजनाको निर्माण, विस्तार, मर्मत सम्भार, महशुल अशुली, कार्यालय व्यवस्थापन लगायतका कार्य आफै गर्न सक्नेछ ।

१३. **खानेपानी तथा सिंचाईको शुल्क निर्धारण:** (१) खानेपानीको महशुल निर्धारण गर्नको लागि देहायका सदस्यहरू भएको महशुल निर्धारण समिति गठन गर्नेछ :

(क) नगर प्रमुख	-अध्यक्ष
(ख) राजस्व समितीको संयोजक	-सदस्य
(ग) स्थानीय जल उपभोक्ता संस्थाहरूको प्रतिनिधि	-सदस्य
(घ) नगरपालिकाको लेखा प्रमुख	-सदस्य
(ङ) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	- सदस्य सचिव

परिच्छेद ५

भवन निर्माण तथा शहरी विकास सम्बन्धी कार्यहरू

१४. **स्वीकृति नलिई निर्माण तथा विकास गर्न नहुने:** नगरपालिका क्षेत्र भित्र व्यवस्थित, सुरक्षित र योजनावद्ध विकासका लागि कसैले पनि नगरपालिकाबाट स्वीकृति नलिइ र नक्सा पास नगराई कुनै नयाँ पक्की भवन बनाउने, पुरानो भवन भत्काई पुनः निर्माण गर्ने, तला थप गर्ने, मोहोडा फेर्ने वा साविकको भवनमा भ्याल, ढोका, बार्दली, कौशी, दलान आदि थपघट गरी बनाउने वा सोसँग सम्बन्धित कार्य गर्नु गराउनु हुँदैन ।
१५. **भवनको दर्ता:** नगरपालिका भित्र निर्माण भएका सम्पूर्ण भवन तथा संरचनाहरूको तोकिए बमोजिम दर्ता गराई अभिलेख तयार गरिने छ ।
१६. **भवनको डिजाइन तथा नक्सा स्वीकृति सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) नगरपालिका क्षेत्रभित्र पक्की भवन-आरसिसि. स्ट्रक्चर निर्माण गर्न चाहने व्यक्ति, संस्था वा सरकारी निकायले भवन निर्माण गर्न प्रचलित कानून र भवन निर्माण मापदण्ड बमोजिम स्वीकृतिको लागि नगरपालिका समक्ष दरखास्त दिँदा नक्सा साथ डिजाइन समेत पेश गर्नु पर्नेछ ।

- (२) आवासिय भवनको हकमा २५० वर्ग मिटर सम्मको भवन बनाउँदा ३० प्रतिशत खाली जग्गा छोडनु पर्दछ । सरकारी, अर्ध सरकारी तथा व्यापारिक भवन निर्माण गर्दा ५० प्रतिशत खाली स्थान छोडनु पर्दछ ।
- (३) सडक छेउ भवन निर्माण गर्दा आवासिय भवनको हकमा सडक किनाराबाट न्यूनतम १.५ मिटर र व्यापारिक भवनको हकमा सडक किनाराबाट न्यूनतम २ मिटर सेट व्याक छोडनु पर्दछ ।

१७. वस्ती विकासको लागि अनुमति दिने: नगरपालिका भित्र कुनै व्यक्ति समुदायले जग्गालाई घडेरी प्रयोजनको लागि विकास गर्ने वा यसरी विकास गरी विक्री गर्ने प्रयोजनबाट वस्ती विकास परियोजना सञ्चालन गर्न चाहेमा नगरपालिका कार्यालयमा वस्ती विकासको कार्ययोजना सहित अनुमतिको लागि निवेदन दिनु पर्दछ ।

परिच्छेद ६

पूर्वाधार आयोजना निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

- १८. पूर्वाधार आयोजना तर्जुमा:** (१) स्थानीय स्तरमा पूर्वाधार निर्माण, सञ्चालन र मर्मत सम्बन्धी योजना, आयोजना, परियोजना तथा कार्यक्रमहरूको विकासका लागि योजना तर्जुमा गरी नगरभावाट पारित गर्नु पर्नेछ ।
- (२) पूर्वाधार योजना तर्जुमा क्रममा देहाय बमोजिम उल्लेख गरी आयोजनाको विवरण तयार गर्नु पर्नेछ:
- (क) आयोजनाको लक्ष्य,
- (ख) आयोजनाबाट फाइदा पाउने जनताको संख्या र फाइदाको किसिम,
- (ग) आयोजना सम्पन्न गर्दा लाग्न सक्ने खर्च र स्रोत,
- (घ) उपभोक्ताहरूबाट प्राप्त हुन सक्ने नगद, वस्तुगत श्रम र त्यस्तै अन्य योगदान,
- (ङ) उठ्न सक्ने सेवा शुल्क वा मर्मत सम्भार खर्च,
- (च) निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका स्वरूप,
- १९. लागत अनुमान तयार गर्नुपर्ने:** (१) नगरपालिकाले जुनसुकै सार्वजनिक निर्माण, मर्मत वा सुधार कार्यको लागि बजेट विनियोजन गर्नु पूर्व प्राविधिक अध्ययन सर्भेक्षण गराई लागत अनुमान तयार गर्नु पर्नेछ ।
- (२) कुनै पनि निर्माण तथा मर्मत सम्भार कार्यको लागत अनुमान नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतबाट स्वीकृत गराएर मात्र निर्माण कार्य अघि बढाउनु पर्नेछ ।
- २०. पूर्वाधार आयोजना निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन:** (१) नगरपालिका भित्र अनुसूची १ मा उल्लेखित पूर्वाधारहरूको निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि तोकिए बमोजिम हुनेछ । सो व्यवस्थ नभएसम्म सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ र नियमावली २०६४ बमोजिम हुनेछ ।
- २१. उपभोक्ता समिति मार्फत गर्न सकिने:** (१) रु. एक करोड सम्मका निर्माण तथा मर्मत सम्भार कार्य गराउँदा सम्बन्धित लाभान्वित परिवारका सदस्यहरूको संलग्नतामा उपभोक्ता समिति गठन गरी सो समिति मार्फत गर्न सकिने छ ।
- (२) उपभोक्ता समितिको गठन स्थानीय लाभान्वित समुदायहरू मध्येबाट नौ(९) देखि एघार(११) जना सम्मको समिति गठन गर्नु पर्नेछ । यस्तो समितिमा न्यूनतम ३३ प्रतिशत महिला सहभागीता हुनु पर्ने र समितिको अध्यक्ष, कोषाध्यक्ष र सचिवमध्ये कुनै एक पदमा अनिवार्य रूपमा महिला पदाधिकारी रहनु पर्नेछ ।
- (३) उपभोक्ता समितिको कार्यकाल सो पूर्वाधार निर्माण वा मर्मत कार्य गर्न लाग्ने समयको दोब्बर समयसम्म कायम रहनेछ । आयोजनाको निर्माण कार्य सकिएपछि पनि निर्माण अवधि बराबरकै बाँकी समयमा आयोजनाको रेखदेख र सम्भारको जिम्मेवारी समेत सोही समितिले बहन गर्नु पर्नेछ ।
- (४) यस्तो समिति मार्फत गरिने निर्माण कार्यमा उपभोक्ताहरूले न्यूनतम १५ प्रतिशत नगद वा जनश्रम व्यहोर्नु पर्नेछ ।
- २२. पूर्वाधार मर्मत सम्भार कोष:** (१) नगरपालिका भित्र रहेका नगर स्तरीय, केन्द्रीय स्तरीय वा प्रदेश स्तरीय पूर्वाधारहरूको नियमित तथा आवश्यकता अनुसारको मर्मत गरी सेवा सुचारु गर्न स्थानीय पूर्वाधार मर्मत कोषको स्थापना गरिनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना भएको कोषमा पूर्वाधार संरचना सडक, खानेपानी इत्यादीबाट प्राप्त रोयल्टी वापतको रकम वा सो आयोजनाको लागि लगानी गरिने अनुदान रकमको २ प्रतिशतले हुने रकम अग्रीम रूपमा कट्टी गरी सो कोषमा दाखिला गरिनेछ ।

परिच्छेद ७

पूर्वाधार अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी व्यवस्था

२३. **पूर्वाधार अनुगमन समिति:** नगरपालिका क्षेत्रभित्र संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, र नगरपालिकाको समन्वयमा सञ्चालन हुने कार्यक्रम अन्तर्गत निर्माण हुने ठूला आयोजना तथा नगरपालिकाको आफ्नै बजेटबाट निर्माण हुने पूर्वाधार निर्माण एवं मर्मत सम्भार कार्यहरूको प्रगति, गुणस्तर, परिमाण र समयमा सम्पन्न गर्न गराउन देहाय अनुसारको पूर्वाधार अनुगमन समिति गठन गरिनेछ।
(क) उपप्रमुख	-संयोजक
(ख) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत वा निजले तोकेको कर्मचारी	-सदस्य
(ग) पूर्वाधारको काम हुने सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्ष	-सदस्य
(घ) नगर कार्यपालिकाको सदस्यहरूमध्ये नगर कार्यपालिकाले तोकेको एक महिला सहित २ जना	-सदस्य
(ङ) नगरपालिकाको शहरी पूर्वाधार विकास शाखा प्रमुख	-सदस्य सचिव
२४. **समितिको बैठक र निर्णय:** पूर्वाधार अनुगमन समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार समितिको अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ। समितिले कार्यक्रम संग सम्बन्धित विषयमा विषय विज्ञ वा अन्य पदाधिकारीहरूलाई आवश्यक परामर्शका लागि आमन्त्रित गर्न सक्नेछ।
२५. **अनुगमन पश्चात: निर्देशन दिन सक्ने:** (१) पूर्वाधार अनुगमन समितिले निर्माण वा मर्मत कार्य गर्ने निकायबाट सो कार्यको प्रस्तावित गुणस्तर र समयवद्ध प्रगति तालिका प्राप्त गरी सो बमोजिम अनुगमन गरेर निर्माण कार्यमा संलग्न व्यक्ति वा निर्माण व्यवसायीलाई आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ।
(२) केन्द्र र प्रदेश स्तरीय पूर्वाधार आयोजनाहरूको निर्माण र सञ्चालनको अवस्थाबारे सुझाव र सिफारिस गर्ने दायित्व समितिको हुनेछ।
२६. **सहमति वा सिफारिस लिनु पर्ने:** नगरपालिका आफैले सञ्चालन गरेका पूर्वाधारहरूको निर्माण वा मर्मत कार्य सम्पन्नता पश्चात: सो वापतको अन्तीम किस्ता भूक्तानी गर्न अनुगमन समितिको सिफारिस लिनु पर्नेछ।
२७. **कारवाहीको सिफारिस गर्ने:** नगरपालिका क्षेत्रभित्र निर्माण कार्य भइरहेको प्रदेश सरकार वा नेपाल सरकार अन्तर्गतको पूर्वाधार आयोजना अनुगमन गर्दा गुणस्तरमा कमजोरी भएको खण्डमा निर्माण व्यवसायी वा सो काममा संलग्न निकायकै लापरवाहीका कारण निर्धारित समयवधि भित्रको प्रगति नदेखिएमा अनुगमन समितिले सम्बन्धित निर्माण व्यवसायी वा सो काममा संलग्न निकायलाई कारवाहीका लागि नगरपालिका, प्रदेश वा नेपालसरकार समक्ष सिफारिस गर्न सक्ने र आफ्नो नगरपालिका भित्र उक्त व्यवसायीलाई आगामी दिनमा काम नदिने व्यवस्थाका लागि सिफारिस गर्न सक्नेछ।
२८. **कालो सूचीमा राख्ने:** (१) देहायको अवस्थामा नगर कार्यपालिकाको कार्यालयले निर्माण व्यवसायी वा निर्माण कार्यमा संलग्न निकायलाई भविष्यमा निर्माण कार्य नदिने गरी कालो सूचीमा राख्न सक्नेछ :
(क) कुनै फौजदारी कसुरमा अदालतबाट दोषी ठहर भएमा,
(ख) पूर्वाधार निर्माणको लागि छनौट भई सम्झौता गरेर ३ महिनासम्म काम शुरू नगरेमा,
(ग) सम्झौता अनुरूपको दायित्व पालना नगरेको वा सम्झौता बमोजिमको गुणस्तर नभएको कुरा पछि प्रमाणित भएमा,
(घ) योग्यताको कागजात पेश गर्दा ढाँटी वा भुक्त्याई खरिद सम्झौता गरेको प्रमाणित हुन आएमा,
(ङ) डर त्रास वा धम्की दिई खरिद प्रक्रियालाई प्रभावित पार्ने कार्य गरेमा,
(च) प्रचलित कानूनले निषेध गरेको कार्य गरेमा।
(२) उपरोक्त बमोजिम कालो सूचीमा राख्दा कसुरको गाम्भीर्यताको आधारमा कालो सूचीको अवधि तोक्न सकिने छ।
२९. **प्राविधिक मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने:** (१) नगरपालिका भित्र निर्माण भएका भौतिक पूर्वाधारहरूको प्राविधिक मूल्याङ्कन गरी पूर्वाधारको गुणस्तर सुनिश्चित गरिनेछ।
(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राविधिक जाँचको लागि आवश्यक प्रयोगशालाको व्यवस्थापन गर्न सकिने छ।

परिच्छेद ८

सार्वजनिक निजी साभेदारीमा पूर्वाधार संरचनाको निर्माण तथा सञ्चालन

३०. **सार्वजनिक, निजी साभेदारीमा पूर्वाधारको विकास गर्न सक्ने:** (१) यस ऐन बमोजिम कुनै व्यक्ति, स्थानीय निर्माण व्यवसायी, संस्था वा कम्पनीसँग नगरपालिकाले खानेपानी, विद्युत, सडक, सरसफाइसँग समबन्धित संरचना वा पूर्वाधारहरूको निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा निजी लगानीकर्तासँग साभेदारी गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि नगरपालिकाले पूर्वाधारको अवस्था, आवश्यकता र उपायोगीताको आधारमा देहाय बमोजिमका विभिन्न मोडेलहरू अवलम्बन गरी निजी साभेदारीसँग लगानी प्राप्त गर्न र प्रतिफल बाडफाँड गर्नेगरी निश्चित अवधिका लागि सम्झौता गर्न सक्नेछ ।
- (क) **सञ्चालन तथा व्यवस्थापन:** अधिकतम पाँच वर्षका लागि,
(ख) **निर्माण, सञ्चालन तथा हस्तान्तरण:** ७ देखि १५ वर्षका लागि,
(ग) **निर्माण, स्वामित्वकरण, सञ्चालन तथा हस्तान्तरण:** १५ देखि २० वर्षका लागि,
(घ) **लिज वा कन्सेसन:** सम्झौतामा तोकिए बमोजिम वा अधिकतम २२ वर्ष ।
३२. **प्रस्ताव आव्हान गर्न सक्ने:** (१) नगर कार्यपालिकाले दफा (३२) बमोजिम पूर्वाधार संरचनाहरूको निर्माण वा मौजुदा संरचनाहरूको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि मनसायपत्र वा प्रस्ताव आव्हान गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम प्रस्ताव पेश गर्न चाहने व्यक्ति, संस्था वा निजी व्यवसायीले साभेदारीको स्वरूपको आधारमा देहायका विवरणहरू खोली प्रस्ताव पेश गर्नु पर्दछ :
- (क) निर्माण गर्नुपर्ने वा सञ्चालन गर्नुपर्ने पूर्वाधारहरूको विवरण,
(ख) अनुमानित लागत,
(ग) वित्तीय स्रोत,
(घ) वातावरणीय प्रतिवेदन (आवश्यक भएको अवस्थामा),
(ङ) कार्यान्वयनका विवरण,
(च) परियोजना कार्यान्वयन गर्दा सम्भावित जोखिम र जोखिम न्यून गर्ने प्रस्तावित उपायहरू,
(छ) परियोजनाको नक्सा तथा ड्रइङ् डिजाइन,
(ज) प्रस्तावित शुल्क र करार अवधि ।
३३. **प्रस्ताव छनौट र सम्झौता:** (१) प्राप्त भएका प्रस्ताव उपर नगरपालिकाले विज्ञ टोलीद्वारा तपसिलका आधारहरूमा मूल्याङ्कन गराई प्रस्ताव छनौट गर्न सक्नेछ ।
- (क) पूर्वाधारबाट उपलब्ध हुने सुविधाको स्तर र गुणस्तर,
(ख) प्रस्तावित निजी लगानी,
(ग) सेवा शुल्क र रोयल्टी रकम,
(घ) लिज अवधि,
(ङ) प्रविधिको नौलोपन, स्थानीय रोजगारीको अवसरमा वृद्धि ।
- (२) उपदफा (१) मा उल्लेखित आधारहरूबाट उपयुक्त देखिएको प्रस्तावसँग नगर कार्यपालिकाले अवधि किटान गरी साभेदारी सम्झौता गर्न सक्नेछ ।
३४. **सञ्चालन तथा व्यवस्थापन:** (१) सम्झौता अवधिभरी पूर्वाधार संरचनाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको दायित्व समबन्धित साभेदारको हुनेछ । सम्झौतामा हेरफेर गर्नु परेमा निजी साभेदार वा नगरपालिकाको तर्फबाट एकअर्को लाई प्रस्ताव गर्नुपर्ने र आपसी समझदारीबाट बुँदाहरूमा हेरफेर हुन सक्नेछ ।

परिच्छेद ९
वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी

- ३४. वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) नगरपालिकाले ६० लाखदेखि १० करोड सम्म लागत भएका पूर्वाधार आयोजनाहरूको वातावरणीय परीक्षण र १० करोड भन्दा माथिको लागत भएका पूर्वाधारहरूमा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गराउनु पर्नेछ ।
- (२) आयेजनाको वातावरणीय परीक्षण र स्वीकृति नगरपालिका स्वयंले गर्नेछ ।
- (३) वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि सो को प्रतिलिपि नगरपालिकाको सार्वजनिक सूचना पाटीमा टाँस गरी ७ दिनको म्याद सहित सुझाव माग गर्नु पर्नेछ ।
- ३५. बैकल्पिक उर्जालाई प्रोत्साहन:**(१) पूर्वाधार सेवा सुविधाको निर्माण तथा विस्तारमा बैकल्पिक उर्जालाई प्रोत्साहन गर्नु पर्नेछ ।
- (२) कुनै घरमा सोलार, वायोग्याँस,सुधारिएको चुल्हो लगायतका बैकल्पिक उर्जा जडान गर्नुअघि वडा कार्यालय मार्फत नगरपालिका मा जानकारी गराउनु पर्नेछ । यसरी जानकारी नगराएमा सरकारबाट पाउने अनुदान सहयोग दिईने छैन ।
- (३) घरेलु शौचालयलाई वायोग्याँस उत्पादनमा प्रयोग गर्ने सेप्टि टैंक बनाउने घरधुरीलाई नगरपालिकाले सम्पत्ति करमा १० प्रतिशतसम्म छुट दिन सक्नेछ ।
- ३६. भूक्षय नियन्त्रण सम्बन्धी कार्य गर्न सक्ने:** (१) नगरपालिका भित्रको भूक्षयग्रस्त सार्वजनिक जग्गा, पाखो, खोला किनार वा सडक किनार संरक्षणका लागि वाँस, अग्निसो तथा फलफूलजन्य वनस्पतिको रोपण गर्न स्थानीय समुदायलाई अनुमति दिन सक्नेछ ।
- (२) यस्तो कार्यका लागि सम्बन्धित क्षेत्रका व्यक्ति वा समूहले स्थान तोकी वृक्षरोपणका लागि नगरपालिका समक्ष निवेदन दिन सक्ने छ ।
- (३) वृक्षरोपणका लागि प्रस्तावित क्षेत्र व्यक्तिले चर्चेको जमीन, सामुदायिक वन, कवुलियती वन वा अन्य सार्वजनिक आवागमनमा बाधा पुऱ्याउने खालको हुनु हुँदैन ।
- (४) प्रस्तावित स्थल उपयुक्त देखेमा नगरपालिकाले अधिकतम ७ वर्षका लागि वृक्षरोपण गर्न र सो को उत्पादन उपयोग गर्न अनुमति प्रदान गर्नेछ ।
- (५) उपरोक्त बमोजिम अनुमति दिँदा सडक छेउको हकमा सम्बन्धित सधियारलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद १०
विविध

- ३७. अन्तर स्थानीय समन्वय:** (१) एक भन्दा बढी गाँउपालिका वा नगरपालिका जोडिने वा सरोकार राख्ने पूर्वाधार निर्माण तथा मर्मत कार्यका लागि नगर कार्यपालिकाबाट अनुमोदन गराई कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।
- ३८. प्रचलित कानून बमोजिम हुने:** यस ऐनमा लेखिएको विषयमा यसै ऐन बमोजिम र अन्य विषयमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
- ३९. नियम बनाउन सक्ने:** यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कार्यपालिकाले आवश्यक नियम, निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउन सक्नेछ ।
- ४०. बचाऊ:** यस ऐनको उद्देश्य तथा विषयक्षेत्रमा प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम यसअघि भएका कार्यहरू यसै ऐन बमोजिम भएको मानिने छ ।

अनुसूची १

दफा २ को (च) सँग सम्बन्धित

- (क) स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक, कृषि सडक, सिंचाई सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन र नियमन,
- (ख) स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक, कृषि सडक, भोलुङ्गे पुल, पुलेसा, सिंचाई र तटवन्ध सम्बन्धी स्थानीय तहको गुरुयोजना तर्जुमा, निर्माण / स्तरोन्नतिको आयोजना पहिचान, अध्ययन, कार्यान्वयन, मर्मत सम्भार र नियमन,
- (ग) स्थानीय स्तरमा केवलकार टूली बस, ट्राम जस्ता मध्यम स्तरका मास ट्रान्जिट प्रणालीको नीति, मापदण्ड, योजना कार्यान्वयन र नियमन,
- (घ) राष्ट्रिय रेल पूर्वाधारको उपयोग गरी महानगरीय (मेट्रोसिटी) क्षेत्रभित्र शहरी रेल सेवा सञ्चालन, व्यवस्थापन, मर्मत सभर, समन्वय, सहकार्य,
- (ङ) स्थानीय स्तरमा यातयात सुरक्षा व्यवस्थापन र नियमन,
- (च) स्थानीय खानेपानी सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन र नियमन,
- (छ) खानेपानी महसुल निर्धारण र खानेपानी सेवा व्यवस्थापन सम्बन्धी,
- (ज) साना जलविद्युत आयोजना सम्बन्धी स्थानीय स्तरको नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन,
- (ट) स्थानीय खानेपानी, साना जलविद्युत आयोजना, वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र योजना, कार्यान्वयन र नियमन,
- (ठ) स्थानीय विद्युत वितरण प्रणाली र सेवाको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियमन,
- (ड) स्थानीय साना सतह तथा भूभिगत सिंचाई प्रणालीको सञ्चालन र मर्मत सम्भार, सेवा शुल्क निर्धारण र संकलन व्यवस्थापन,
- (ढ) स्थानीय तटवन्ध, नदी पहिरो नियन्त्रण तथा नदी व्यवस्थापन र नियमन,
- (ण) स्थानीय स्तरमा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन,
- (त) स्थानीय स्तरमा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी प्रविधि विकास र हस्तान्तरण, क्षमता अभिवृद्धि तथा प्रवर्द्धन ।